

Esassyz galmagal

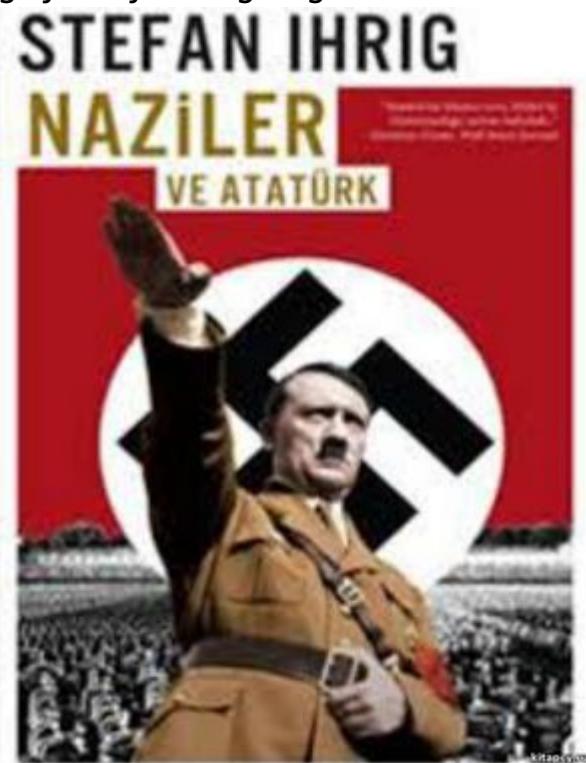
Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Esassyz galmagal ESASSYZ GALMAGAL

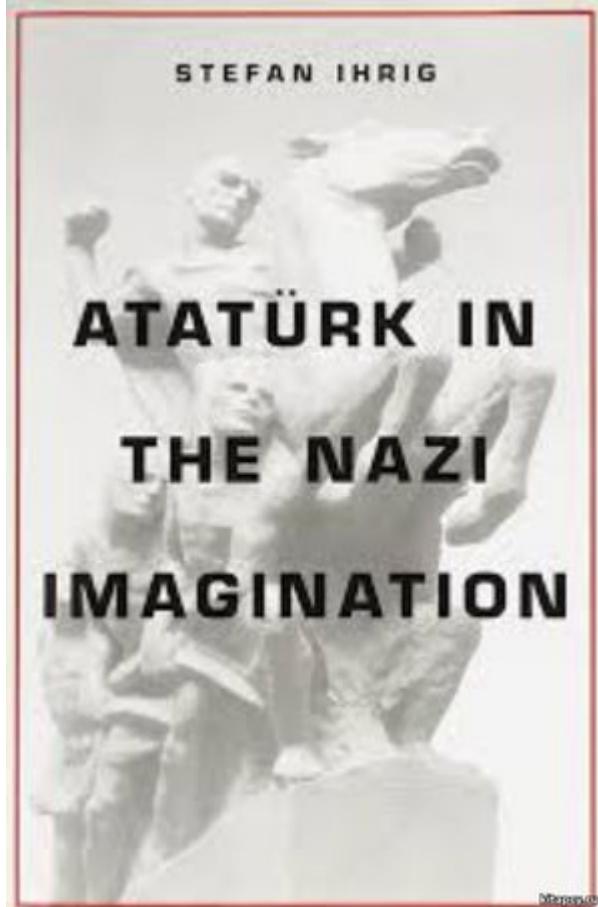
Gitler we onuň nasistleri Atatürkki gowy tanaýardylar. Nasistik ideologiá-strategiýa we türk garaşsyzlyk hereketi boýunça deňeşdirmeli ylmy-taryhy iş ýazan Stefan Ihrig «Nasistler we Atatürk» kitabynda bu barada giňden durup geçipdir. (Awtoryň Kembriž uniwersitetiniň taryh bölümünde ýazan bu doktorlyk dissertasiýasynyň subýektiwligi we käbir ýalňyşlyklary goýberýändigi gürrüňimiziň temasy däl).

Birinji jahan urşunyň soñunda ýeňen ýurtlar – Antanta döwletleri Germaniá bilen Wersal, Awstriýa bilen Sent-Žermen, Wengriýa bilen Trianon, Bolgariýa bilen Neuilly, Osmanly bilen

Mondros, yzyndan Sewr şertnamalaryny baglaşdy..
Diñe Atatürküň mejbury boýna dakyylan imperialistik şertnamalary ýyrotyp zyñyp, döwlet azat-edijilik urşuny turzup, masgaraçylykly ýeňlişiň küllerinden täze döwlet gurmagy nasistik neşirlerde gündelik synlandy. Garaşsyzlygy gazarmak üçin Atatürkki nusga edindiler: «BIZ nämüçin türkler ýaly Wersaly ýyrotyp zyñamzok?».

Gürrüňimizi şu soraga baglasym gelýär:

* * *

Mondros we Sewr şertnamalaryny ýyrotyp zyñan Lozan ýaraşyk şertnamasy näme sebäpden şindizem jedelli gürrüňligine galýar? «Lozan şowsuzlykmyş!» «Lozanyň gizlin maddalary barmyş!» we §.m.

Wagtal-wagtal biynsaplyga alyp barýan yüz ýyllyk jedel bu...
Şeýle pikirleri orta atýanlar anyk maglumat, resminama bilen hereket edýärmى ýa belli bir ideologiki gümanlamalara salgylanýarmy?

Şeýle pikiri orta atýanlaryň salgylanyp biljek ýeke ylmy çeşmesi ýok.

Meselem, professor Seha L.Meraýyň sekiz jiltlik «Lozan ýaraşyk şertnamasy. Tutaryklar we resminamalar», Bilal Şimşiriň Lozan bilen Ankaranyň arasyndaky hat-habar alyşma hakda ýazan – 544 resminamanyň berlen iki jiltlik «Lozan telegrammalary», Taner Baýtokyň iňlis arhiwlerindäki müňlerçe maglumaty öwrenip ýazan «Iňlis maglumatlary esasynda Sewrden Lozana», Lozana geňeşçi bolup giden professor Jemil Bilseliň ýa-da žurnalist Ali Naji Karajanyň «Lozan» kitaplarynyň, şeýle-de Daşary işler ministrliginiň «İnönü Vakfı» neşirýatynyň neşirleriniň ýa-da Çagry Erhanyň, Yaşar Ýazyjyoglynyň, Taha Akýolyň, Sefa Kaplanyň, Sewtap Demirjininiň ýazan kitaplarynyň ýeke sahypasyny açyp okandyklaryna şübhelenýärin.

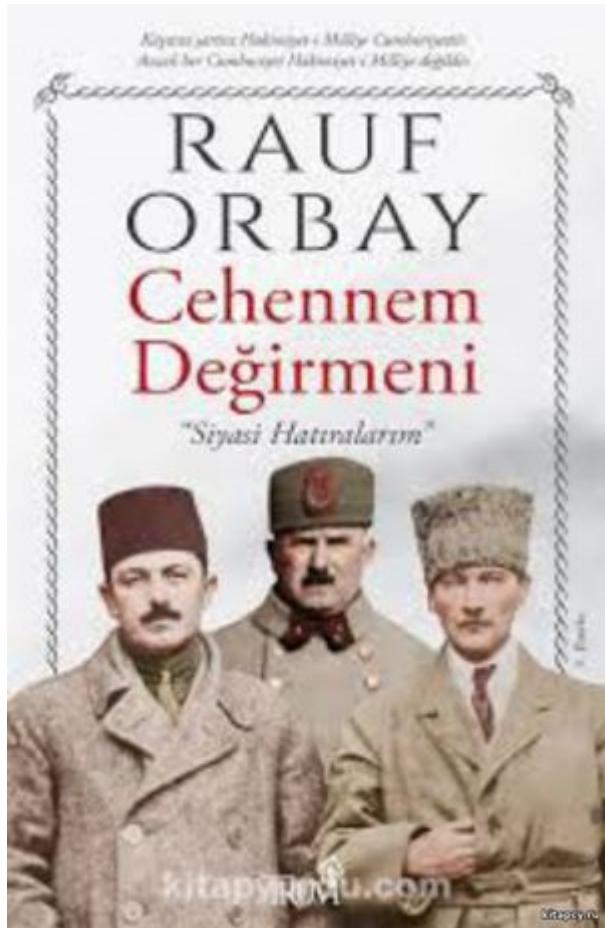
Türkiye diýilýän ýurt okaman-etmän pikir satýanlaryň ýurdy...

* * *

Lozanyň «şowsuz» bolandygyny aýdýanlar esasan gündelik syýasy propogandanyň wekilleri.

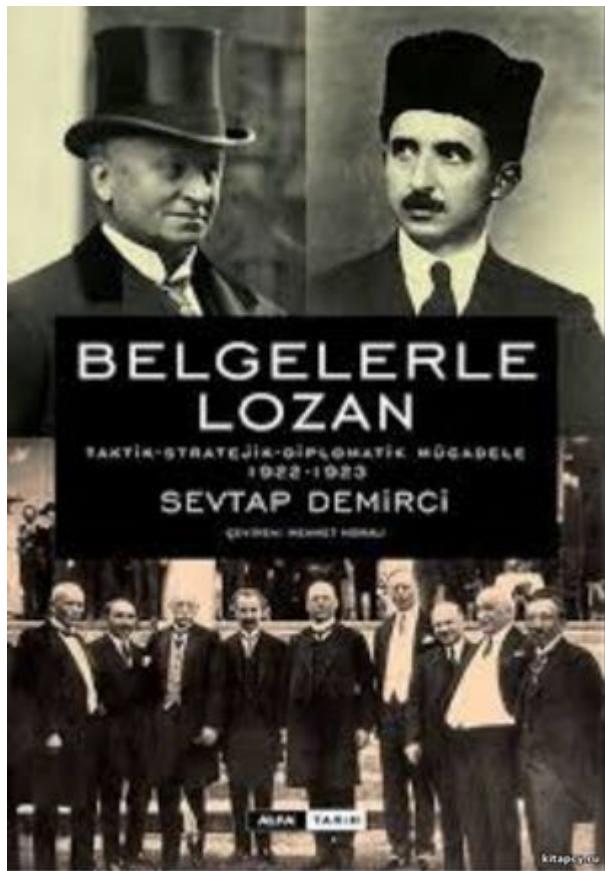
Rauf Orbaýyň ýolbaşçylygyndaky osmanly delegasiýasynyň iňlis admiraly Somerset Artur Gof-Kaltorp bilen şampan çakyşdyryp gol çeken Mondros ýaraşyk şertnamasy barada agzası gelýän ýok!

Düýp mesele näme bilyärsiňzmi? Ýokary Halk Mejlisindäki fraksiýalaşmalardy. Umumy maksat “milli ýaraşyk” («misaki milli») baglaşıylandan soñ ilkinji nobatda soltanlygyň ýatyrylmagy ýaly düýpli üýtgeşmelere mejlisdäki bir topar garşy çykýardy.

Lozan konferensiýasynyň birinji tapgyry 1922-nji ýyldan 20-nji noýabryndan 1923-nji ýylyň 4-nji fewralyna čenli 77 günläp dowam etdi.

Ykdysady we hukuk kapitulýasiýalarynyň ýatyrylmagy ýaly käbir maddalarda ylalaşyga gelinmänsoñ, konferensiýanyň işi wagtlaýyn togtadyldy. Ara wagt düşen badyna hökümét mejlise maglumat bermek üçin 5-nji fewralda gizlin ýygنانşyk geçirdi.

Ali Şükri, Hüseyin Awni, Ziya Hurşit ýaly oppozisionerleriň başyny çekýän deputatlaryň nyşanasында Atatürk bardy. Lozan aslynda bahanady...

Mejlisde gepleşikler 6-njy marta çenli dowam etdi. Wagtal-wagtal dartgynly çekişmeler bolup geçdi. Çekişmeler, dikleşmeler, sene-meneler sebäpli ýygnanşyklaryň arasy kesildi durdy.

Mesele Lozan konferensiýasy bolmakdan çykdy, garşıdaş topar hökümeti agdarmak üçin mejlisi toparlamaga başlady.

Atatürk bir zada düşündi: ýaraşyk döwrüne geçirilende Birinji Ýokary Halk Mejlisi taryhy missiýasyny tamamlapdy. Ol «kellesiniň» alynmak islenýändigini duýýardy! Hökümet 6-njy martda ynam sesini (вотум доверия) alandan soň 1923-nji ýylyň 1-nji aprelinde saýlaw geçirmeği makul bildi.

Ine, şondan bärem garşıdaşlaryň turuzýan esassyz galmagaly yüz ýyl bäri gaýtalanyp dur. Maksat hemise bir aslynda: Atatürk. Soner YALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 25.07.2023 ý. Publisistika